

Derleme

TÜRKİYE'DE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA GÖSTERGELERİNİN ANALİZİ: SOSYAL REFAH VE SOSYAL HİZMETLER

An Analysis on Sustainable Development Indicators in Turkey: Social Welfare and Social Services

Emine ÖZMETE*
Pınar ÖZDEMİR**

* Prof.Dr., Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri
Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü
** Bilim Uzm., Sosyal Hizmet Uzm., Ankara
Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sosyal
Hizmet Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi

ÖZET

Sürdürülebilir kalkınma, çok boyutlu bir kavramdır. Sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik, sosyal, çevresel ve politik belirleyiciler açısından değerlendirilmesi, ülkelerin gelişmişlik ve sosyal refah düzeylerini açıklamak için genel bir çerçeve oluşturmaktadır. Sürdürülebilir kalkınmanın belirleyicileri açısından sosyal refah ve sosyal hizmetlerin ele alınması kavram bütünlüğünün oluşmasını sağlamaktadır. Bu çalış-

mada sürdürülebilir kalkınma göstergeleri ekonomik, sosyal, çevresel ve politik olmak üzere alt başlıklara ayrılarak, Türkiye'de bu göstergeler bağlamında kalkınma açısından mevcut duruma ilişkin bir çerçeve çizilmiştir. Aynı zamanda mevcut durum sürdürülebilir kalkınmanın araçları olarak sosyal refah, sosyal hizmetler ve sosyal politika açısından değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: *Sürdürülebilir kalkınma, sosyal refah, sosyal hizmetler, sosyal politika*

ABSTRACT

Sustainable Development is a multidimensional concept. Evaluation in the way of economical, social, environmental and political indicators of sustainable development that constitute a general framework to explain development and social welfare of countries. Dealing of social welfare and social work in the way of sustainable development indicators provide to be formed concept integrity. In this study, sustainable development indicators part from subtitles as economical, social, environmental and political that provide to be formed frame relation to current situation for development about this issues. At the same time, current situation evaluate as sustainable development from the point of social welfare, social work and social political.

Keywords: *Sustainable development, social welfare, social services, social policy*

GİRİŞ

Kalkınma kavramı, yalnızca ekonomik gelişmeye ya da aktiviteye atıfta bulunmadığı gibi, toplumda belli bir sürede yaşanan sosyal değişimler anlamına da gelmemektedir. Toplumlar her zaman bir değişim içinde olup, bu süreçte kaynakların dağılımı, üretim teknikleri,

kurumsal yapı, toplumsal değerler, insanların tutum ve davranışları değişmekte ve belirli bir yönde gelişmektedir (Oakley ve Garforth, 1985). İnsanların gelenekleri ve yaptıkları işler sabit değildir, sürekli gelişirler ve farklı formlarda yeniden şekillenirler. Bu nedenle kalkınma, sosyal değişim sürecini etkilemek için yapılan olumlu müdahalelerle çok yakından ilişkilidir. Kalkınma, bulunulan durumdan ya da bir önceki konumdan hareket ederek, değişmeyi öneren dinamik bir kavramdır (Solow, 1970). Kalkınma, üretimin ve kişi başına düşen ulusal gelirin artırılmasıyla birlikte, ekonomik ve sosyo-kültürel yapının da değişmesi anlamına gelmektedir (Savaş, 1979). Bir başka ifade ile kalkınma, bir ülkenin yapısal niteliklerinin olumlu yönde değişimidir. Kalkınma farklı amaçları ve süreçleri içerebilir (Geray, 1991). Bu çalışmada Türkiye’de kalkınma ve sürdürülebilir kalkınma kavramları çerçevesinde sosyal refah uygulamaları ve sosyal hizmetler değerlendirilecektir. Türkiye’de ki sürdürülebilir kalkınma göstergelerinin analizi verilere dayalı bir şekilde yapılacaktır. Sosyal hizmetlerin sosyal refah uygulamaları açısından sürdürülebilir kalkınmanın en önemli araçlarından biri olduğu düşünüldüğünde; Türkiye için yapılacak bu analiz değişiminde yönünü ortaya koyacaktır.

Kavramların Tanımlanması

Kalkınma çok boyutlu bir kavramdır. Kalkınma insanın iyilik halini geliştirmeyi, iyilik halinin devamı için koşulların gelişmesinde sistemin kapasitesini artırmayı içerir (Barder, 2012). Solow için 1970 li yıllar kalkınma kavramının anlamının ve kapsamının tartışıldığı bir dönemdir. Oakley ve Garforth ise Solow’un açıklamalarını esas alarak

1985 yılında kalkınmanın amaçlarını ve süreçlerini birey ve toplum düzeyinde aşağıdaki gibi açıklamışlardır:

Kalkınma; insanların daha fazla gelir elde ederek, yaşam düzeylerinin yükseltilmesi için, bir sosyal sisteme yeni ve modern üretim tekniklerinin sunulmasını gerektirebilir

Kalkınma; geleneksel toplumun, gelişmiş batı uluslarının sahip olduğu toplumsal ve teknolojik yapıya topluca dönüştürülmesi olarak anlaşılabilir

Kalkınma; insanların ve toplumların kendilerine güvenli bir gelecek kurabilmelerinin geliştirilmesi ve desteklenmesi olarak düşünülebilir

Kalkınma; insanların ne yapacaklarını, aldıkları sağlıklı kararlar ile belirledikleri özgür deneyimler olarak algılanabilir (Solow, 1974; Oakley ve Garforth, 1985)

Kalkınma sürecinin üç ögesi bulunmakta ve bunlar ülkelerin kalkınma çabalarında eşzamanlı olarak yürütülmektedir. Bu ögeler;

Ekonomik Kalkınma: İnsanların gereksinimi olan mal ve hizmetlerin gelişmiş bir ekonomik yapı içinde üretilmesiyle, insanların refah ve mutluluğu artacaktır.

Sosyal Kalkınma: Sosyal yaşam koşullarının iyileştirilmesi için yapılan ve ağırlıklı olarak hizmet yönü ağır basan kalkınma konularıdır. Bunlar; sağlık, eğitim, altyapı, şehirleşme, çevre sorunları gibi konuları içermektedir. Fakirliğin azaltılması ve iş olanaklarının yaratılması, sosyo-ekonomik politika ve kalkınmanın yönetimi, sosyal bütünleşmenin sağlanması, hükümetler arası

destek hizmetleri ve uygulaması olmak üzere dört alanda yoğunlaşan ve 1995 yılında Kopenhag'da yapılan Birleşmiş Milletler Sosyal Zirvesinde karara bağlanarak geliştirilen kalkınma yaklaşımı, kalkınmanın sosyal boyutunu öne çıkarmaktadır (Price ve Dube, 1997).

İnsani Kalkınma: Bireysel ve toplumsal olarak tüm insanların, sahip oldukları potansiyellerini kalkınma için kullanmaları ve ülkenin olumlu yönde gelişmesinde yapıcı rol oynamalarının sağlanması ve bizzat bireyin kalkınma sürecinde aktör haline gelmesidir. İnsan kalkınmasında bireylerin eğitilmesine büyük önem verilmektedir (Hess ve Miller, 1954).

Kalkınma kavramının gündemi ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre farklılıklar göstermektedir. Gelişmiş ülkelerde kalkınma daha çok insani kalkınmayı hedeflerken az gelişmiş ülkelerde öncelikli olarak yapısal süreçleri içeren ekonomik kalkınma ve sosyal kalkınma öne çıkmaktadır (Rae, 2006).

Kalkınmanın ekonomik bağlamı göz ardı edilemeyecek biçimdedir, hatta birebir ekonomiye bağlıdır; ancak kalkınmanın en temel hedeflerinden biri de bireylerin sosyal refah düzeyine ulaşmasını sağlamaktır. Sosyal refah, kişilerin ve grupların verim yeteneklerini tam olarak geliştirebilmeleri; aileler ile toplumların ihtiyaçlarını karşılayarak doyurucu bir yaşam ve sağlık standartlarına ulaşmaları, bu standartları devam ettirmeleri amacı ile sosyal hizmetlerin ve sosyal kurumların organize edilmiş bir sistemidir (Zastrow ve Bowker, 1984). Sosyal refah, aile, din, politika ve ekonomi gibi geleneksel kurumların yanında yer alan sosyal bir kurumdur. 1) İnsanların iyilik durumunu, 2)

Bu duruma erişmek için gerekli sistemi, 3) İyilik durumunu gerçekleştirmeyle yükümlü olan devlet niteliğini belirlemek için kullanılır. Sosyal refah tanımı ele alındığında sosyal refahın sosyal hizmeti kapsadığı, bir refah devletinin en önemli unsurlarından birinin sosyal hizmetlerin etkili bir şekilde sunulması olduğu anlaşılmaktadır (Kjellberg, 1992). Refah devletinin özellikleri ve amacı ile sosyal hizmetler arasındaki bağ açıktır. Refah devletinin ortaya çıkışı ile sosyal hizmet mesleğinin bir bilim olarak tarih sahnesinde yer alışı eş zamanlıdır. Refah devletinin ortaya çıkışı ile birlikte sosyal hizmet de bir bilim olarak refah devlet modeli içinde kendine yer bulmuştur. Yani sosyal hizmetin bilimsel içerikli mesleki oryantasyon kazanması refah devleti modeli içinde sosyal refah hizmetleri alanına kanalizasyonu başlatmıştır. Sosyal refah kurumunun işlevsellik kazanmasının bir gereği olarak ortaya çıkan sosyal hizmet, sosyal refah kurumu ile en çok özdeşleştirilen meslektir. Bu noktada sosyal hizmetler sosyal refahın bir aracıdır. Sosyal refah da kalkınmanın bir aracı olarak açıklanmaktadır (Ashford, 1988). Sosyal refah belirleyicilerinin kapsamı aynı zamanda kalkınma sürecinin de belirleyicilerini içermektedir. Sosyal hizmeti sosyal refah alanında ele alan en anlamlı tanım ise "Sosyal refah bireylere ve gruplara, memnuniyet verici bir yaşam ve sağlık standartlarına ulaşabilmeleri, tüm kapasitelerini geliştirmelerine yol açacak olan kişisel ve toplumsal ilişkilere sahip olabilmeleri, ailelerinin ve toplumun ihtiyaçlarıyla ahenk içinde kendi durumlarını iyileştirmeleri için yardım etmeye yönelmiş olan sosyal hizmetlerin ve kurumların örgütlenmiş sistemidir" olarak ifade edilmiş şeklindedir (Friedlander, 1961).

Sosyal hizmet mesleği, gerek kapitalist sistemde -bireyin kendi elinde olamayan nedenlerden dolayı- yoksul ve muhtaç duruma düşen, barınma-korunma-beslenme gibi temel ihtiyaçlardan, toplumsal olanak ve kaynaklardan, temel hak ve özgürlüklerden mahrum bırakılan birey ve gruplara; gerekse sosyal işlevselliğini gerçekleştirilemeyen, psiko- sosyal ve fiziksel fonksiyonlarını yerine getiremeyen insanlara her türlü sosyo-ekonomik ve psikolojik desteği sağlamayı amaç edinmiştir (Harold, Wilenskyve Charles, 1958). Sosyal hizmet uygulamada, toplumda her açıdan mağdur durumdaki birey, grup ve toplumla çalışmaktadır. Zaten sosyal hizmet düşüncesi bireyde oluşan her türlü tahribatı gidermek üzere refah devleti içinde bir sosyal refah hizmeti olarak ortaya çıkmıştır. Yani sosyal hizmet, refah devletinin bir sosyal kalkınma yöntemi, aracı olarak vardır. Sosyal hizmet mesleği, çoğulcu demokrasi, insan hakları düşüncesi, insan özgürlüğü ve onuru, gelir ve hakların bireylere optimum dağılımı gibi politika ve yapılanmalar ekseninde refah devleti içinde kendine gelişme olanağı bulmuştur (Wilensky ve Lebeaux, 1958). Bir anlamda sosyal hizmetin dayanak noktası refah devleti olmuştur. Ancak bu ilişki tek taraflı değildir, refah devletinin de yapısını sosyal hizmet mesleği oluşturmaktadır. Sosyal hizmetin amacı, refah devleti içinde her yönden dezavantajlı kılınan bireylerin sosyo-ekonomik yapıyla uyumlu hale gelmelerini sağlamak; toplumun refahı ile bu dezavantajlı bireylerin refahı arasındaki dengenin sağlanmasına yardımcı olarak sosyal refah politikalarına eklemlenmektir (Yale,1964). Refah devletindeki temel amaçlardan biri de bireylere "gelir garantisi" sağlamak olmalıdır. Ancak bu durum gelişmemiş ve gelişmekte olan refah devletlerinde oldukça

zorudur. Bireylere gelir garantisinin uygulanamadığı durumlarda, özellikle bakıma muhtaç yaşlılara, istihdam edilemeyen bireylere ve ailelerine, çalışamayan engellilere maddi desteğin yanı sıra psiko-sosyal desteğin sağlanması misyonunu refah devleti sosyal hizmet örgütlerine bırakmıştır (Friedlander, 1961). Bu açıdan sosyal refah sisteminde sosyal hizmetler ekonomik, sosyal ve insani kalkınma süreçleri ile yakından ilişkilidir.

Refah devletinin güçlü ekonomik yapısı toplumdaki bireylerin her zaman sosyo-ekonomik açıdan güçlü olmasını, toplumsal imkan ve kaynaklardan yararlanmasını, temel ihtiyaçlarını karşılamasını, temel hak ve özgürlüklerini geniş bir şekilde sosyal bütünleşme ve eşitlik çerçevesinde kullanmasını sağlamayabilir (Şahin, 2000). Bu noktada sosyal kalkınma ve insani kalkınma süreçlerinin daha güçlü bir şekilde planlı olarak uygulanmasını içeren programlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu yönü ile planlı süreç toplumdaki kaynakların yeniden dağıtımını içermektedir (Wilensky ve Lebeaux, 1958).

Refah devletinin sosyal hizmet mesleğine yasal ve meşru bir zemin oluşturduğu açıktır. Sosyal hizmet mesleği de bu dayanak noktasından yola çıkarak politik olarak sahip olduğu misyonu, sosyo-ekonomik yaşamda birey, grup ve toplum üzerinde görünür kılmalıdır. Sosyal hizmetlerin temel amacı da işte bu noktada statükodan koparak; bireylerin sosyal haklarını yaşanır kılmaktır (Meares ve Deroos, 1997). Sosyal hizmet etiğini oluşturan mikro düzeydeki self determinasyon ve makro düzeydeki sosyal adalet ilkeleri zaten refah devletinin topluma sunduğu yasal alandaki haklardır. İşte sosyal hizmetler bu etiksel gücünden yola çıkarak bu hakları

toplumsal yaşamda görünür kılmalıdır. Bu noktada sosyal hizmet, sosyal refah politikalarını etkileyici, gerekli sosyal refah hizmetlerinde üretici bir rol almak zorundadır (Kongar,1972).

Böylece misyonu gereği sosyal hizmetler kalkınmanın temel itici gücünü oluşturmaktadır. Son yüzyılın ikinci yarısından itibaren fikirlerin yalnızca toplumun bazı kesimlerine ulaşabilmesinin yeterli olmadığı; milyonlarca insanı etkileyen ve ülke politikalarına rehberlik eden fikirlerin herkese ulaşması gerektiği görüşü ağırlık kazanmıştır. Özellikle insan nüfusunun artması, sosyal hakların önem kazanması ve kaynakların tükenmesi nedeniyle kalkınma kavramından daha çok sürdürülebilir kalkınma üzerinden tartışılmaya başlanmıştır (Koray,1996).

Geleneksel kalkınma düşüncesindeki sorunlara karşı artan farkındalık sürdürülebilir kalkınma kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Çevreyi koruyan, sosyal hakları iyileştiren kalkınma gibi yaklaşımlar sürdürülebilir kalkınma kavramının yeni paradigmalara ile ortaya çıkmasını sağlamıştır (Kongar, 1998). Kalkınma kavramı birçok kişi ve toplum liderleri tarafından kabul görmüştür. Ancak sürdürülebilir kalkınmanın anlamı gerçekten nedir?

Sürdürülebilir kalkınmanın en yaygın tanımı 1987 yılında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından yapılan tanımdır. Bu tanıma göre kalkınma; 'gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme yeteneğini ortadan kaldırmaksızın şimdiki neslin ihtiyaçlarının karşılanması'dır. Bu tanım genel hatlarıyla oldukça açık olmasına rağmen, tanım içinde geçen ihtiyaç sözcüğünün netliğe kavuşturulması gereklidir. 'İnsan ihtiyacı' algısı büyük ölçüde içinde

yaşadığımız topluma göre şekillenmektedir. Bazıları ihtiyaç sözcüğünden sadece yiyecek, içecek ve barınma gibi çok temel ihtiyaçları anlarken, bazıları sağlık hizmetlerinin sunumu ve sosyal güvenlik gibi durumları, ya da araba, bulaşık makinesi ve televizyon gibi malları da ihtiyaç olarak algılamaktadırlar. Bu açıdan gelişmiş ülkeler, Çin ya da Hindistan gibi gelişmekte olan ülkeler ya da İran gibi nükleer enerji konusunda çalışmalar yapmakta olan ülkelerin durumları göz önünde bulundurulduğunda, sürdürülebilirlik konusunda devam eden tartışmaların sonu yok gözükmektedir (Jeffery, 2006).

Ülkelerde kalkınmayı gösteren tek ve standart bir çizgi yoktur. Kalkınma çoğu zaman ülkelerin refahı ile ölçülebilmektedir (gayri safi milli hâsıla ya da kişi başına düşen gelir gibi). Bununla birlikte kalkınma, refah seviyesinden daha da fazlasını içermektedir. Örneğin politik özgürlük, temel insan haklarının garanti altına alınması ya da insanların özgür iradeleriyle tercihlerini yapması gibi kavramlar da kalkınmanın en önemli bileşenleri haline gelmiştir. Refah, kalkınmanın en önemli unsuru olsa bile, refahın toplumu oluşturan bireyler tarafından nasıl kullanıldığı ve bireylerin kendi kişisel gelişimleri ve sağlıkları konusunda mevcut potansiyellerine ulaştırmada ne kadar iyi oldukları çok daha önemlidir (Jacob ve Abel, 2002).

Sürdürülebilir kalkınma kavramı bazı yazarlarca; 'dünyanın kıt olan kaynaklarını yok etmeden ve bu kaynakları en verimli şekilde kullanarak, sadece belirli bir kesim için değil bütün dünya insanları için adaleti ve fırsatı sağlayacak olan ekonomik gelişme' olarak tanımlanırken, bazıları tarafından kısaca; 'çevreye saygılı olurken insanların yaşam kalitesinin de

iyileştirilmesidir' diye tanımlanmıştır. Bu iki tanımda üzerinde vurgu yapılan iki önemli unsur ise ekonomik gelişme ve çevrenin korunmasıdır (De Kruijffand ve Van Vuuren, 1998).

Sürdürülebilir kalkınmanın en önemli amacı, insan iyiliğinin en üst düzeyde gelişmesine ve insanoğlunun maksimum kapasiteye ulaşmasına imkân sağlamaktır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülke liderleri, sivil toplum örgütleri, kalkınma uzmanları ve uluslararası yardım kuruluşları yukarıda kısaca açıklanan hedeflere ulaşmak için dört temel amaca ulaşılması gerektiği konusunda hemfikirdirler. Bunlar kısaca; (1) yapısal değişimi içeren sağlıklı ve gelişen bir ekonomi, (2) kazanımların geniş ölçüde ve dengeli bir şekilde dağıtılmasını sağlayan bir ekonomi, (3) insan hakları ve özgürlüğü garanti altına alan politik bir sistem ve etkili liderlik, (4) çevrenin korunmasını göz önünde bulunduran ekonomi politikası. Kalkınma konusundaki bu yeni ve çok yönlü yaklaşım aslında son 50–60 yıldır yaşanan deneyimlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır (Jacob ve Abel, 2002).

Sürdürülebilir kalkınma kavramı ve amaçları ne kadar gerçekçidir? Özellikle gelişmekte olan ülkelerin çoğu hem yapısal değişimi gerçekleştirebilen bir ekonomik sistem ve hızlı bir ekonomik gelişme hedefini yakalama, hem de çevre kirliliği yaratmadan ve kazanılan faydayı toplum içinde adil bir şekilde dağıtarak bunu yapmanın mümkün olmadığını söylemektedirler (Çelik, 2006). Örneğin gelir dağılımında eşitsizliğin azaltılması ulaşılması zor olan bir hedefdir. Çünkü üretici kesimin daha fazla yatırım yaparak ekonomiyi geliştirmeleri isteniyorsa, gelir dağılımı adaletsizliğinin olması kaçınılmaz bir gerçektir.

Ayrıca, sanayileşmiş ülkelerin gelişme tarihine bakıldığında ilk zamanlarda gelir dağılımı eşitsizliğinin oldukça önemli boyutlarda olduğu görülecektir. Ancak bu ülkelerin çoğu belirli bir kalkınma seviyesine ulaştıktan sonra gelir dağılımı eşitsizliğini azaltmanın çarelerini aramaya başlamışlardır (Nemli, 2006). Bu kavrama yöneltilen bir başka eleştiri ise kalkınma sürecinde sanayileşmiş ülkelerin insan hakları uygulamalarını gözardı ettiği yönündedir (Litsios, 1994). Çevreyi koruma anlayışıyla ve bu yaklaşıma uygun politikalarla hızlı ekonomik gelişmenin yakalanmasının mümkün olmadığı da bu kavrama yöneltilen eleştiriler arasında yer almaktadır (Lund, 2002). Böyle bir hedefi, az gelişmiş ülkelerin önüne koymak onların ekonomik olarak gelişmemeleri anlamına gelecektir. Sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmanın güç olduğu söylenebilir (Over,1991). Ancak eğer tek ve aynı zamanda en önemli amaç insanoğlunun sürekliliğini sağlamak ise sürdürülebilir kalkınma hedeflerini gerçekleştirmek bir zorunluluktur. Sürdürülebilir kalkınma kavramını bir amaç olarak görmenin en önemli nedenlerinden birisi ise hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için eşit derecede uygun hedefleri içermesidir. Dünya üzerinde hiçbir ülke bu amaçlara ulaşmış durumda değildir ve yapılması gereken daha pek çok şey vardır (Weaver, 1977; Price ve Dube, 1997).

ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

Bu çalışma; kalkınma, sürdürülebilir kalkınma ve sosyal hizmetler arasındaki ilişkiyi ortaya koymak amacı ile yapılmıştır. Bu kapsamda araştırmanın kavramları tanımlanmış ve aralarındaki ilişki gösterilmiştir. Araştırmanın temel amaçlarından biri kalkınma,

sürdürülebilir kalkınma ve sosyal hizmetler arasındaki ilişkiyi ortaya koyarken; Türkiye’de sürdürülebilir kalkınma göstergelerinin ekonomik, sosyal ve insani kalkınma düzeyinde açıklanmasıdır. Bu amaç doğrultusunda yurt içinde ve yurt dışında kalkınma ve sürdürülebilir kalkınma konularını içeren bilimsel çalışmalar taranmış; ulusal ve uluslar arası gelişme raporları incelenmiştir. Bu çalışmalarda Türkiye İstatistik Kurumu’nun 2003-2013 yılları arasındaki araştırma ve istatistikleri incelenmiş; ekonomik, sosyal ve insani gelişme göstergelerini yansıtan sonuçlar araştırmada verilmiştir. Kalkınma Bakanlığının her 5 yıl için hazırlamış olduğu Türkiye Kalkınma Planları, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Sağlık Bakanlığı verileri Ulusal düzeyde araştırmanın temel kaynakları olmuştur. Yıllara göre yapılan incelemeler ekonomik, sosyal ve insani göstergeler olarak bulgular bölümünde açıklanmıştır. Ayrıca OECD ve BM tarafından yayınlanan raporlar incelenerek; Türkiye ile ilgili ekonomik, sosyal ve insani gelişme göstergesi olabilecek veriler açıklanmıştır.

BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde ilk olarak Türkiye’nin fiziksel ve sosyal yapısı açıklanmıştır. İkinci olarak Türkiye’deki sürdürülebilir kalkınma göstergeleri; ekonomik, sosyal, çevresel ve politik göstergeler alt başlıkları halinde düzenlenmiştir. Sosyal göstergeler olarak; sağlık eğitim, cinsiyet eşitliği ve aile yapısına ilişkin bilgiler yorumlanmıştır. Araştırmanın bulgularına ilişkin düzenleme “Türkiye’de Sosyal Yapı Ve Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri” temel başlığı altında aşağıdaki gibi şematize edilmiştir:

- Ekonomik göstergeler
- Sosyal Göstergeler
 - Aile Yapısı
 - Sağlık
 - Eğitim
 - Cinsiyet eşitliği
- Çevresel Göstergeler
- Politik Göstergeler

TÜRKİYE’DE SOSYAL YAPI ve SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA GÖSTERGELERİ

Türkiye başkenti Ankara olan, Avrupa ve Asya kıtalarının her ikisinde de toprağı bulunan ülkedir. Türkiye’nin yüzölçümü 783,562 km²’dir ve kapladığı yüzölçümü bakımından Dünya’nın 37.sirasında yer almaktadır. Türkiye, demokratik, laik, merkezîyetçi ve anayasal bir cumhuriyettir. Türkiye, Birleşmiş Milletler (1945), OECD (1961), İslam İşbirliği Teşkilatı (1969), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (1973), Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (1985), Karadeniz Ekonomik İşbirliği (1992), D-8 (1997) ve G20 (1999) gibi uluslararası kuruluşların kurucu üyelerinden birisidir. 1951–1952, 1954–1955, 1961 ve son olarak 2009–2010 yıllarında BM Güvenlik Konseyi’nde geçici üye olarak görev yapmıştır. 2013 yılında nüfusu 76.667.864’e ulaşmıştır. Türkiye, GSYİH (SAGP) sıralamasında 16. sırada, GSYİH (nominal) sıralamasında 17.sırada yer almaktadır. GSYİH toplam 1.123 trilyon \$, kişi başına düşen ise 15.001 \$ düzeyindedir (www.tuik.gov.tr).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), sürdürülebilir kalkınma göstergeleri ile ilgili çalışmalarını Avrupa Birliği İstatistik Ofisinin (Eurostat) belirlediği sürdürülebilir kalkınma göstergeleri listesini dikkate

olarak 2007 yılından itibaren sürdürülebilir kalkınma göstergeleri listesi on konu başlığı altında toplam 131 göstergesi içermektedir. Konu başlıkları; Sosyoekonomik Kalkınma, Sürdürülebilir Tüketim ve Üretim, Sosyal İçerme, Demografik Değişim, Halk Sağlığı, İklim Değişikliği ve Enerji, Sürdürülebilir Ulaştırma, Doğal Kaynaklar, Küresel Ortaklık ve İyi Yönetişim'dir. 2005-2008 yılları arasında karşılaştırılmalı sürdürülebilir kalkınma verileri değerlendirilmiştir. 2010 yılında ülkemiz, İnsani Gelişmişlik Endeksindeki (İGE) alt bileşenlerindeki sıralamasında 169 ülke içinde; doğumda beklenen ortalama yaşam süresine göre 84'üncü, ortalama okullaşma yılına göre 112'inci, beklenen okullaşma yılına göre 96'ıncı, kişi başına Gayri Safi Milli Gelire göre 57'inci sıradadır. Türkiye, genel İGE değeri 0,679 olup, 83'üncü sırada yer almaktadır, yalnızca gelirin esas alındığı sıralamada 59'uncu sırada yer almaktadır.

Ekonomik Göstergeler: Ekonomik olarak sürdürülebilir bir sistem, mal ve hizmetleri süregelen esaslara dayanarak üretebilmeli; hükümet ve dış borçların yönetilebilirliğini sürdürebilmeli, tarımsal ve endüstriyel üretime zarar veren sektörel dengesizliklerden sakınmalıdır (Norton ve Toman, 1997). Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2013 yılında yaptığı 'Nüfus Araştırmasına' göre toplam nüfusun 76.667.864, erkek nüfusunun 38.473.360, kadın nüfusunun 38.194.504 olduğu, 70 yaş ve üzeri kadın nüfusunun daha fazla, 40 yaş ve altında ise erkek nüfusun sayısının daha fazla olduğu belirlenmiştir. Türkiye'deki istihdam faaliyetlerinin artışını incelediğimizde; TÜİK'nun 2012 yılında yapılan 'İstihdam

Faaliyetleri Artışı Araştırmasında' istihdam faaliyetlerinin %9 oranında azaldığı belirlenmiştir. 2005 yılı kişi başına GSYH'nin büyüme oranı sabit fiyatlarla %7,1 iken, bu oran 2008 yılında % - 0,5 olarak gerçekleşmiştir. Yatırımların GSYH içindeki oranı, 2005 yılında %21, 2008 yılında ise % 19,9 olarak hesaplanmıştır. Toplam araştırma geliştirme harcamalarının GSYH içindeki payı ise 2008 yılında % 0,73'tür. 2008 yılında, toplam işsizlik oranı %11 olmuştur. Aynı yıl kadın istihdam oranı % 23,5 iken, yaşlı çalışanlar için istihdam oranı %27,4'tür. Kişi başı GSYH Büyüme Oranı %7,15, Gayri Safi Sabit Sermaye Oluşumu (Yatırım) %21, Toplam AR-GE harcamaları %0,58, İşsizlik Oranı %10,7, Kadın İstihdam Oranı %22,3, Yaşlı Çalışanlar İçin İstihdam Oranı %27,9'dir. Ar-Ge harcamalarının GSYH içindeki payı 2010 yılında % 0.84 olarak hesaplanmıştır. Ar-Ge harcamalarının GSYH içindeki payı 2000 yılında %0.48'den, 2010 yılında %0.84'e yükselmiştir. Yoksulluk ya da maddi yoksunluk riski altındaki nüfus 2011 yılı için % 62.5 olarak hesaplanmıştır. 2008 yılında yoksulluk ya da maddi yoksunluk riski altındaki nüfusun oranı %65.7 iken, bu oran 2011 yılı için %62.5 olmuştur. 2011 yılında son yüzde 20'lik grubun toplam gelirden aldığı payın, ilk yüzde 20'lik grubun aldığı paya oranı (P80/P20 göstergesi) 8'dir. Engellilerin işgücüne katılım oranı % 21,7 olup, bu oran erkeklerde % 32,2, kadınlarda % 6,7 olarak belirlenmiştir. 2002 yılında engellilerin işsizlik oranı; ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma ile zihinsel engellilerde % 15,46, süregelen hastalığa sahip olanlarda % 10,77'dir. Her 5 engelliden yalnızca

1'i işgücüne katılmaktadır. 1992 yılında %45 olan tarım istihdamı, 2010 yılında %25'e gerilemiştir. Aynı dönemde sanayinin istihdam kapasitesi %16'dan %20'ye; hizmetler sektörünün istihdam kapasitesi %39'dan %55'e yükselmiştir. TÜİK verilerine göre Türkiye'de 2009 yılı Ocak ayı rakamlarına göre istihdam edilen nüfusun yaklaşık % 40,8'i kayıt dışı çalışmaktadır. Kayıt dışı istihdamın % 51,8'i tarım kesiminde % 48,2'si tarım dışı sektörlerde yer almaktadır. Uzun dönem işsizlik oranı 2000 yılında % 1,3 iken 2009 yılında % 3,5'e yükselmiştir. Sosyal yardım transferleri sonrası yoksulluk riski 2006 yılında %28 iken 2009 yılında %24'e gerilemiştir. Engellilerin %65'i 2010 yılında sosyal güvenlik hizmetlerinden faydalanmaktadır. 65+ yaştakilerin yaşlı bağımlılık oranı, 2000 yılından 2009 yılına kadar yaklaşık %10 düzeyinde sabit kalmıştır. TÜİK 2013 yılı işsizlik rakamlarını %9.7 olarak açıklamıştır. 2012 yılında ise bu rakam %9.2 idi. Türkiye'de 2013'te tarım dışı işsizlik oranı, önceki yıla göre 0,5 puan artarak %12 olmuştur. TÜİK "Hanehalkı İşgücü İstatistikleri, 2013" verilerine göre, Türkiye genelinde işsiz sayısı 2013'te bir önceki yıla göre 229 bin kişi artarak 2 milyon 747 bin kişiye ulaşmıştır. İşsizlik oranı ise 0,5 puanlık artışla %9,7 seviyesinde gerçekleşmiştir. Kentsel yerlerde işsizlik oranı 0,4 puanlık artışla %11,5, kırsal yerlerde ise 0,6 puanlık artışla %6,1 olmuştur. Tarım dışı işsizlik oranı, bir önceki yıla göre 0,5 puanlık artışla %12 seviyesinde, 15-24 yaş grubundaki genç nüfusta işsizlik oranı ise 1,2 puanlık artışla %18,7 olarak gerçekleşmiştir. İstihdam edilenler 703 bin kişi artmıştır. Geçen yıl, tarım

sektöründe çalışan sayısı 82 bin kişi azalırken, tarım dışı sektörlerde çalışan sayısı 785 bin kişi artmıştır. İstihdam edilenlerin % 23,6'sı tarım, % 19,4'ü sanayi, %7'si inşaat, %50'si ise hizmetler sektöründe yer almıştır. Bir önceki yıl ile karşılaştırıldığında hizmet sektörünün istihdam edilenler içindeki payı 0,6 puan, sanayi sektörünün payı 0,3, inşaat sektörünün payı 0,1 artarken, tarım sektörünün payının ise 1 puan azalmıştır. İstihdam oranı %45,9, İstihdam edilenlerin oranı ise 2013'te bir önceki yıla göre 0,5 puanlık artış göstereyerek %45,4'ten %45,9'a yükselmiştir. Aynı dönemde, Türkiye genelinde işgücüne katılma oranı, bir önceki yıla göre 0,8 puan artarak %50,8 olmuştur. Erkeklerde işgücüne katılma oranı bir önceki yıla göre 0,5 puanlık artışla %71,5, kadınlarda ise 1,3 puanlık artışla %30,8 olarak gerçekleşmiştir. İşgücüne dahil olmayanların sayısı ise 2012'de 27 milyon 385 bin iken, 2013'de 27 milyon 337 bine gerilemiştir.

Sosyal Göstergeler:

Aile yapısı: Sosyal olarak sürdürülebilir bir sistem, eşitlik dağılımını; sağlık ve eğitim, cinsiyet eşitliği, politik sorumluluk ile katılımı içeren sosyal hizmetlerin yeterli düzeyde gerçekleştirilmesini sağlamalıdır. Sosyal açıdan sürdürülebilir kalkınma unsurlarından biri ailedir (Over, 1991). Türkiye'de aileye ilişkin konuları belirlemek üzere araştırmalar yapılmaktadır. Türk Aile Yapısı Araştırması (2006) kapsamında 'Yaş gruplarına göre toplumda aile ilişkilerinin ne yönde gittiği ile ilgili görüşler' değerlendirildiğinde 18-24 yaş grubundakilerin % 52,4'ünün, 25-34 yaş grubundakilerin %58,5'inin, 35-44 yaş grubundakilerin % 58,4'ünün,

45-54 yaş grubundakilerin %56'sının, 55-64 yaş grubundakilerin %54,8'inin, 65 +yaştakilerin %45,1'inin, aile ilişkilerinin kötüye gittiğini belirttikleri tespit edilmiştir. TÜİK verilerine göre 2012 yılında yapılan Evlilik Oranlarına İlişkin Araştırmada 'Karşılıklı yaş grubuna göre evlenenler' ele alındığında; 25-29 yaş grubundaki erkeklerin ve 20-24 yaş grubundaki kadınlarla evlendiği, bunların sayısının 100.996 olduğu, 16-19 yaş grubundaki kızların, 35-39 yaş arasındaki erkeklerle evlenme sayısının 1007, 16-19 yaş grubundaki erkeklerin, 25-29 yaş arasındaki kızlarla evlenme sayısının 424, 20-24 yaşındaki erkeklerin, 20-24 yaşındaki erkeklerle evlenme sayısının 79353 olduğu belirlenmiştir. TÜİK verilerine göre 2012 yılında yapılan Mutluluk Düzeyine İlişkin Araştırmada yaş gruplarına göre genel mutluluk düzeyi ele alındığında 18-24 yaş grubundakilerin %52, 79'unun mutlu, %8,4'ünün mutsuz olduğu belirlenmiştir. 25-34 yaş grubundakilerin, %55,13'ünün mutlu, %6,16'sının mutsuz olduğu; 35-44 yaş grubundakilerin %50,98'inin mutlu, %8,97'sinin mutsuz olduğu, %2,76'sinin çok mutsuz olduğu; 45-54 yaş grubundakilerin %6,11'inin çok mutlu, %49,35'inin mutlu, %9,64'ünün mutsuz, %2,76'sinin çok mutsuz olduğu; 55-64 yaş grubundakilerin %7,16'sının çok mutlu, %52,15'inin mutlu, %9,77'sinin mutsuz olduğu, %1,90'ünün çok mutsuz olduğu; 65+ yaştakilerin %6,32'sinin çok mutlu, %53,95'inin mutlu, %8,81'inin mutsuz, %2,24'ünün çok mutsuz olduğu belirlenmiştir. 2013 yılı TÜİK verilerine göre Evlenmeler %0,6 azalırken boşanmalar %1,6 artmıştır. Evlenen çiftlerin sayısı bir önceki yıla göre %0,6 azalarak 2013 yılında 600138 olmuştur. Kaba evlenme hızı ise %0,789 olarak gerçekleşmiştir. Boşanan çiftlerin sayısı

bir önceki yıla göre %1,6 artarak 125'ten 305'e yükselmiştir. Kaba boşanma hızı %1,65 olarak gerçekleşmiş, en yüksek kaba evlenme hızı %0,63 ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde görülmüştür. Bu bölgeyi %0,49 ile Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi ve %0,47 ile Ortadoğu Anadolu Bölgesi izlemiştir. En düşük kaba evlenme hızı ise %0,678 ile Doğu Karadeniz Bölgesi'nde görülmüştür. Kaba evlenme hızının 2013 yılında en yüksek olduğu il %10,12 ile Adıyaman olmuştur. Adıyaman'ı %10,10 ile Kilis, %9,97 ile Ağrı izlemiştir. Kaba evlenme hızının en düşük olduğu iller ise %6,14 ile Kastamonu ve Tunceli'dir. Bu illeri %6,30 ile Çanakkale, %6,32 ile Edirne izlemiştir. İlk kez evlenen çiftler arasındaki ortalama yaş farkı 3,2; ortalama ilk evlenme yaşı, 2013 yılında erkekler için 26,8, kadınlar için 23,6 olmuştur. İBBS 1. Düzey'e göre en yüksek ortalama ilk evlenme yaşı erkeklerde 27,7, kadınlarda 24,8 ile İstanbul Bölgesi'nde görülmüştür. Hacettepe Üniversitesi'nin Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması'na (2008) göre, 18 yaşın altında evlenen kadınların oranı %28'dir. Bu oran bölgeler arası farklılık göstermektedir; Orta Anadolu'da %37'ye, Doğu ve Güneydoğu'da %40-42'ye çıkmaktadır. En düşük ortalama ilk evlenme yaşı ise erkeklerde 25,8 ile Orta Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde, kadınlarda 22,2 ile Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'nde ortaya çıkmıştır. Erkek ile kadın arasındaki ortalama ilk evlenme yaş farkının 2013 yılında en yüksek olduğu il 4,8 yaş ile Kars olmuştur. İBBS 1. Düzey'e göre 2013 yılında en yüksek kaba boşanma hızı %2,25 ile Ege Bölgesi'nde görülmüştür. Bu bölgeyi %2,08 ile Batı Anadolu Bölgesi ve %1,93 ile İstanbul Bölgesi izlemiştir. En düşük kaba boşanma hızı ise %0,61 ile

Ortadoğu Anadolu Bölgesi'nde görülmüştür. Kaba boşanma hızının en yüksek olduğu il, %2,70 ile Antalya olmuştur. Antalya'yı %2,68 ile İzmir, %2,51 ile Muğla izlemiştir. Kaba boşanma hızının en düşük olduğu il ise %0,14 ile Hakkari olmuştur. Hakkari'yi %0,19 ile Şırnak, %0,23 ile Bitlis izlemiştir. Boşanmaların %40,3'ü evliliğin ilk beş yılı içinde gerçekleşmiştir. Boşanmaların 2013 yılında %40,3'ü evliliğin ilk 5 yılı, %21,5'i ise evliliğin 6-10 yılı içinde olmuştur.

2013 yılı TÜİK verilerine göre, Türkiye nüfusunun 2013 yılında %16,6'sını genç nüfus oluşturmuştur. Türkiye nüfusu 2013 yılında 76 667 864 kişi iken bu nüfusun 12 691 746 kişisi "15-24" yaş grubundaki genç nüfustan oluşmuştur. Genç nüfusun toplam nüfus içindeki oranı %16,6'dır. Genç nüfusun %51,2'sini erkek nüfus, %48,8'ini kadın nüfus oluşturmaktadır. Avrupa'nın en genç nüfuslu ülkesi Türkiye'dir. Genç nüfus yasal medeni duruma göre incelendiğinde, 2013 yılında gençlerin %13,7'sinin evli olduğu görülmüştür. Genç erkeklerin %5,4'ü, genç kadınların ise %22,4'ünün evli olduğu tespit edilmiştir. Hiç evlenmemiş genç nüfus oranı %86 iken bu oran genç erkeklerde %94,5, genç kadınlarda ise %77,1'dir. Evli genç erkek nüfus oranının en yüksek olduğu il %9,3 ile Afyonkarahisar, en düşük olduğu il %2,6 ile Rize ve Artvin'dir. Boşanma istatistiklerine göre 2013 yılında boşanan genç erkeklerin %53,1'i, boşanan genç kadınların ise %35,3'ü evliliğinin ilk yılında boşanmıştır. 3 yıl ve daha fazla yıldır evli olup boşanan genç erkek oranı %26,1 iken bu oran kadınlarda %45,2'dir.

Gençlerin %14,3'ü her gün tütün mamulü kullanmaktadır. Genç erkeklerde bu oran %24,1 iken genç kadınlarda

%4,6'dır. Hiç tütün mamulü kullanmamış olan genç erkek oranı %65,1 iken bu oran genç kadınlarda %88,9' dur. Genç erkeklerin %81,6'sı hayatı boyunca hiç alkol kullanmamıştır. Hayatı boyunca hiç alkollü içecek kullanmamış olan gençlerin oranı 2012 yılında %87,3 iken genç erkeklerde bu oran %81,6 genç kadınlarda ise yaklaşık %93 olarak belirlenmiştir. Alkollü içecek kullanan gençlerin %16,1'i ilk kez 14 yaşından küçükken alkollü içecek denediğini belirtmiştir. Türkiye genelinde 2013 yılında gelecekte umutlu olduğunu belirtenlerin oranı %77 iken bu oranın genç erkeklerde %83,4, genç kadınlarda ise %84,4 olduğu görülmüştür. Gençlerin umut düzeyinin en yüksek olduğu iller sırasıyla, %93,9 ile Kırıkkale, %93,3 ile Çanakkale ve %93,2 ile Artvin olmuştur. Bu oranın en düşük olduğu illerin ise %65,5 ile Yalova, %67,3 ile Ağrı ve %68,9 ile Muş olduğu görülmüştür. Türkiye genelinde 2013 yılında mutlu olduğunu belirten bireylerin oranı %59 iken, genç nüfusta bu oran %65,1 olmuştur. Genç erkeklerin %60,9'u, genç kadınların ise %69,2'si mutlu olduğunu belirtmektedirler. Gençlerin mutluluk düzeyinin en yüksek olduğu iller sırasıyla; %82,2 ile Kırıkkale, %81,8 ile Çankırı ve %80,1 ile Düzce'dir. Gençlerin mutluluk düzeyinin en düşük olduğu illerin ise %43,2 ile Tunceli, %49,8 ile Batman ve %53,6 ile Osmaniye olduğu görülmüştür. Gençlere göre en önemli mutluluk kaynağı sağlık ve ailedir.

Sağlık: Sağlık sürdürülebilir kalkınmanın alt alanlarından birisidir. Sağlık insan kapitaline yatırımın en önemli göstergelerinden birisidir. TÜİK verilerine göre 2012 yılında yapılan Doğum Oranlarına İlişkin Araştırmada 'Annenin Yaş Grubuna Göre

Doğumlar' değerlendirildiğinde; 15 yaş ve altında doğum yapan anne sayısının 377, 15-19 yaşları arasında 91114, 50 yaş ve üzeri 395 olduğu belirlenmiştir. TÜİK verilerine göre 2008 yılında yapılan "Ölüm Nedenleri Araştırması"nda 215.562 kişi arasında ölüm nedeni olarak 150 hastalık incelenmiştir. 0 yaş grubunda ölüm nedeni olarak doğum sırasında oluşan komplikasyonlar ilk sırayı almaktadır. Bu yaş grubunda ölüm nedeni olarak ikinci sırada kalbin diğer hastalıkları bulunmaktadır. 1-4 yaş arasındaki grupta, kalbin diğer hastalıklarından ölenlerin sayısı 645, semptomlar ve iyi tanımlanamayan hastalıklardan ölenlerin sayısı 386'dır. 5-9 yaş grubu, 10-14 yaş grubu, 15-19 yaş grubu ve 20-24 yaş grubunda kalbin diğer hastalıkları ilk sıradaki ölüm nedenidir. 25-29 yaş arasındaki grupta, kalbin diğer hastalıklarından ölenlerin sayısı 360, semptomlar ve iyi tanımlanamayan hastalıklardan ölenlerin sayısı 424, kendini travmatize etme (yaralama) 181; 30-34 yaş arasındaki grupta, kalbin diğer hastalıklarından ölenlerin sayısı 476, semptomlar ve iyi tanımlanamayan hastalıklardan ölenlerin sayısı 410, kendini öldürme ve(intihar), kendini travmatize etme (yaralama) 161; 35-39 yaş arasındaki grupta, bulunamayan tümörler 187, isemik hastalığı 156, kalbin diğer hastalıklarından ölenlerin sayısı 715, vasküler hastalık 168, semptomlar ve iyi tanımlanamayan hastalıklardan ölenlerin sayısı 450, kendini öldürme ve(intihar), kendini travmatize etme (yaralama) 154; 40-44 yaş grubunda ölüm nedeni olarak ilk sırada kalbin diğer hastalıkları(1182),

semptomlar ve iyi tanımlanamayan hastalıklar ilk sırada yer almaktadır. 45-49 yaş grubunda ölüm nedeni olarak kalbin diğer hastalıkları ile akciğer tümörünün görülme sıklığı artmaktadır. 50-54 yaş arasındaki grupta, mide tümörü 252, akciğer tümörü 1284, bulunamayan tümörler 730, isemik hastalığı 876, kalbin diğer hastalıklarından ölenlerin sayısı 3147, vasküler hastalık 605, solunum sisteminin diğer hastalıklarından ölenlerin sayısı 670, semptomlar ve iyi tanımlanamayan hastalıklardan ölenlerin sayısı 830'dur. 55-59 yaş grubunda ölüm nedeni olarak ilk sırada kalbin diğer hastalıkları ve akciğer tümörü yer almaktadır. 60-64 yaş grubunda da ilk sıradaki ölüm nedeni yine kalbin diğer hastalıkları, isemik hastalığı ve solunum sisteminin diğer hastalıkları ve akciğer tümörü olarak ortaya çıkmaktadır. 65-69 yaş grubu ile 70-74 yaş arasındaki grupta ölüm nedeni olarak kalbin diğer hastalıkları birinci sıradadır. 75 yaş ve üzeri grupta ise ölüm nedeni olarak solunum sisteminin diğer hastalıkları ve vasküler hastalıklar ilk sırayı almaktadır. 65 Yaşında Beklenen Yaşam Süresi 14,7' dir. 2000 yılında 71 yıl olan doğumda beklenen yaşam süresi 2013 yılı için 74.5'dir. Bu değer 2013 yılında erkekler için 72 yıl iken, kadınlar için 77.1 yıldır. 2011 yılında, 65 yaşında beklenen yaşam süresi erkeklerde 14.1 yıl, kadınlarda ise 16.2 yıldır. Toplam Doğurganlık Hızı Kadın Başına Çocuk % 2, İntihar Hızı % 3.9, Ciddi İş Kazaları, % 63,36'dır. Doğurganlık hızı 2011 yılında 2.09 olarak hesaplanmıştır. 2000 yılında 2.38 olan doğurganlık hızı, 2011 yılı için 2.09 olmuştur.

1990'da hastane yatağı başına düşen nüfus 408, doktor başına düşen nüfus 1.109 iken, 2010 yılında bunlar sırasıyla 369 ve 597'ye düşmüştür. Aynı dönemde sağlık ocağı sayısı 3.454'ten yaklaşık iki katına çıkarak 6.367'e yükselmiştir. Hastalıklarla mücadelede gelişme yaşanmış, ülke genelinde 2002 yılında 10 binin üzerinde olan sıtma hasta sayısı, 2006'da 796'ya 2007'de 313'e ve 2010'da 78'e düşmüştür. 2002 yılında 24.390 olan tifo hasta sayısı, 2007 yılında 1.297'ye gerilemiştir. 2002 yılında dizanteri/akut kanlı ishal olan 27.550 hastadan 4'ü ölümlerle sonuçlanmış, 2008 yılında hasta sayısı 6.670'e inmiş ve 2009-2010 döneminde bu hastalıklara bağlı ölüm tespit edilmemiştir. Doğumda anne ölümleri, 100.000 canlı doğumda 1998 yılında 70 iken 2009'da 18,4'e düşmüştür. Bebek ölüm hızı, 5 yaş altı ölüm hızı ve anne ölüm hızı önemli düzeyde düşmüştür. Bebek ölüm hızı 1993-1998 döneminde binde 43'ten 2003-2008 döneminde binde 17'ye; 5 yaş altı ölüm hızı aynı dönemlerde sırayla binde 52'den binde 24'e düşmüştür.

Eğitim : Eğitimde fırsat eşitliği ve kapsayıcılık, hem sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi, insan kapitaline yatırım hem de yoksulluğun giderilmesi için temel hususlardır. TÜİK verilerine göre, 1997- 1998 öğretim yılında net okullaşma oranı; ilköğretimde %85, ortaöğretimde %41, yüksek öğretimde %10 iken; 2010-2011 öğretim yılında ilköğretimde % 98'e, ortaöğretimde % 66'ya, yükseköğretimde %33'e çıkmıştır. 2013 TÜİK verilerine göre gençlerde, Yükseköğretimde net okullaşma oranı %38,5'e yükselmiştir. Türkiye'de 2012/13 öğrenim döneminde yükseköğretim kurumlarından herhangi birine kayıt yaptıran

öğrencilerin %51,1'i genç erkek nüfus iken %48,9'u genç kadın nüfustur. Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) verilerine göre, kız çocuk brüt okullaşma oranının erkek çocuk brüt okullaşma oranına olan göreceli büyüklüğünü gösteren cinsiyet oranları, ilköğretimde 1997-1998 eğitim öğretim yılında yüzde 85,63 iken, 2002-2003 eğitim öğretim yılında yüzde 91,10'a, 2012-2013 eğitim öğretim yılında yüzde 101,76'ya ulaşmıştır. Türkiye'de dezavantajlı grupların, engelli çocuklarla kız çocukların toplumsal hayata katılımını sağlamak amacıyla yürütülen çalışmalarla birlikte, ilköğretimde kız ve erkek çocukların brüt okullaşma oranları arasındaki fark 1997-1998 eğitim öğretim yılında 13,83 iken, 2002-2003 eğitim öğretim yılında 8,9 olarak gerçekleşmiş, 2012-2013 eğitim öğretim yılında ise 1,87 oranında kız çocuklarının lehine artış olmuştur. Ortaöğretimde kız ve erkek çocuk arasındaki cinsiyet oranları 1997-1998 eğitim öğretim yılında %74,70 iken, 2002-2003'de %72,32'ye düşmüş, 2012-2013 döneminde ise %94,15'e ulaşmıştır. Ortaöğretimde kız ve erkek çocukların brüt okullaşma oranları arasındaki fark 2002-2003'te 25,84 iken, 2012-2013 eğitim öğretim yılında ise 5,83'e düşmüştür. Yükseköğretimde kız ve erkek çocuk arasındaki cinsiyet oranları 1997-1998 eğitim öğretim yılında yüzde 69,58 iken, 2002-2003 eğitim öğretim yılında %74,33'e, 2012-2013 döneminde ise %88,05'e ulaşmıştır.

Cinsiyet Eşitliği : Toplumsal cinsiyet eşitliği ve toplumun yarısını oluşturan kadınların ekonomik ve sosyal yaşama etkin katılımları,

sürdürülebilir kalkınma anlayışının temel unsurlarından birisidir. 2005 yılında 15 yaş üstü kadın nüfus içinde işgücü piyasasında yer alan kadın işgücü %24,5 ve istihdam edilen kadın oranı %22,3 iken 2010 yılında kadınların işgücüne katılma oranı %27,6' ye yükselmiştir. 2010 yılında erkeklerde bu oran %70,8'dir. Türkiye'de Büyük Millet Meclisi'nde kadınların temsil oranı 2011 seçimlerinde 2007'ye göre %56 oranında artmıştır. Seçim öncesinde partilerin gösterdikleri toplam 262 kadın adaydan 78'i parlamentoda temsil hakkı kazanmıştır. Böylece, 550 milletvekilinin görev yaptığı Türkiye'de Büyük Millet Meclisi'nde kadınların temsil oranı 2007'deki %9,1 oranından 2011'de %14,2'ye yükselmiştir. 2012 yılı Adalet Bakanlığı Raporuna göre, 2012 yılında Ocak'ta 14, Şubat'ta 13, Mart'ta 12, Nisan'da 21, Mayıs'ta 17, Haziran'da 15 kadın öldürüldüğü, bunlardan 93 kadının 29'unun boşanma, ayrılma, reddetme ve kıskançlık gibi nedenlerle öldürüldüğü, 11'inin kriz ve işsizliğin tetiklemesiyle, 8'inin intihar ederek ya da intihar süsü verilerek, 6'sının çocuğunu ya da başka bir kadını korumak istediği için, 3'ünün aile meclisi kararıyla, 2'sinin cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği sebebiyle, 2'sinin ise tecavüz sonrasında öldürüldüğü belirlenmiştir. 17 kadının neden öldürüldüğü tespit edilememiştir. Kadınların 34'ü ateşli silahla vurularak, 31'i bıçaklanarak öldürülmüştür.

Türkiye'de kadın cinayetlerinin sayısı yedi yılda %1400 artmıştır. 2002 yılında öldürülen kadın sayısı 66 iken bu rakam 2009'ın ilk yedi ayında 953'e çıkmıştır. Resmi kayıtlara göre, 2003' te 83, 2004' te 128, 2005'te 317, 2006'da

663, 2007'de 1011, 2008'de ise 806 kadın cinayete kurban gitmiştir (<http://bianet.org/bianet/kadin/>).

2003 yılından 2010 yılı sonuna kadar Kadın Merkezi Vakfı'ndan destek alan 750 kadından 414'ünün bilgileri doğrultusunda hazırlanan bir diğer rapor da bu bilgiyi doğrulamakta, namus cinayetlerinde kadınların en yakınındaki erkekler tarafından şiddet gördüğünü açıklamaktadır (%62.3). Bu konuda ikinci sırayı baba/ağabey (%32.6) almaktadır.

Çevresel Göstergeler : Çevresel olarak sürdürülebilir bir sistem, kaynak temelini sabit tutmalı, yenilenebilir kaynak sistemlerinin ya da çevresel yatırım fonksiyonlarının istismarından kaçınılmalı ve yenilemeyen kaynaklardan yalnızca yatırımlarla yerine yeterince konulmuş olanları tüketmelidir (Porritt, 2005). Hava Kirliliği Araştırmasında (TÜİK, 2006) en yüksek oran Bayburt ve Kütahya ilinde belirlenmiştir. 2008 döneminde toplam sera gazı emisyonu %96 artmıştır. 2005 yılı toplam sera gazı emisyonu (1990=100) 176,4 iken 2008 yılında 196 olmuştur. Kişi başı CO₂ emisyon miktarı ise, 2008 yılında 4,18 ton' dur. 2005 yılında 72 milyon tep olan toplam enerji tüketimi, 2008 yılı için 80 milyon tep olarak hesaplanmıştır. Yenilenebilir enerji kaynaklarından üretilen elektrik miktarının, üretilen toplam elektrik içerisindeki payı 2008 yılında %17,4' tür. Organik tarım yapılan alanın payı % 0,4 olarak bulunmuştur. 2005 yılında tarım alanı içerisinde organik tarım yapılan alan payı %0,49 iken, bu rakam 2008 yılında %0,43 olmuştur. Korunan alanlar 2005 yılında 4,4 milyon hektar iken, bu rakam 2008 yılında 4,1 milyon

Tablo 1. Aile İçi Şiddet Dağılımı, 2010-2011

Suç Adı	2010	2010	2011	2011
	Genel Toplam	Aile İçi	Genel Toplam	Aile İçi
Öldürme-Töre-Namus	1219	168	1136	147
Kasten Yaralama	189377	20655	207253	25740
Cinsel Saldırı	2711	175	3327	221
Kötü Muamele	29344	29344	35088	35088

hektardır. Yatırımların GSYH içindeki payı, 2008 yılında %19,9'dur. Nihai Enerji Tüketimi Milyon Tep 72778380, Enerji Bağımlılığı %73,9, Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Yurtiçi Brüt Enerji Tüketimindeki Payı %11,11, Biyo-yakıtların Ulaştırma Tüketilen Yakıtlar İçerisindeki Payı %0,0, Yenilenebilir Enerji Kaynaklardan Üretilen Elektrik % 24,6, Toplam Sera Gazı Emisyonları (CO2 eşd.) 176,4186,9203,2196,0, Kişi başı CO2 Emisyonu Metrik Ton 3,793,994,384,18, Toplam Kullanılabilir Tarım Alanı İçerisinde Organik Tarım Yapılan Alan %0,49, Korunan Alanlar Milyon Hektar 4,44,04,04,1' dir. Toplam nihai enerji tüketimi 2010 yılında 83.4 milyon tep'tir. 2000 yılında nihai enerji tüketimi 61.6 milyon tep iken, 2010 yılında artış göstererek 83.4 milyon tep'e yükselmiştir. 2010 yılında hanehalkı elektrik tüketimi ise 7.4 milyon tep'tir. 2010 yılında enerji bağımlılığı %72.5'dir. Yenilenebilir enerji kaynaklarının yurtiçi brüt enerji tüketimindeki payı 2010 yılında %9 iken yenilenebilir enerji kaynaklarından üretilen elektrik oranı ise % 26.4'tür. 2010 yılında toplam sera gazı emisyonu (1990=100) 214.9 olarak hesaplanmıştır. 2000 yılı toplam sera

gazı emisyonu 1990 yılında 100 kabul edildiğinde 158.8 iken, 2010 yılında artarak 214.9 olmuştur. 2010 yılında toplam sera gazı emisyonunun yaklaşık %71'i enerji, %13'ü endüstriyel işlemlerden, %9'u atık ve %7'si de tarımsal faaliyetlerden kaynaklanmaktadır. 2010 yılında kişi başına CO2 emisyonu 4.5 ton/kişi' dir. Ulaştırma tüketilen enerji miktarı 2010 yılında 14 milyon tep olarak hesaplanmıştır. 2000 yılında ulaştırmada tüketilen enerji miktarı 11.3 milyon tep, 2010 yılında 14 milyon tep olmuştur. 2009 yılında 1 084 081 kw olan balıkçılık filosu motor gücü, 2011 yılında 1 131 940 kw olarak hesaplanmıştır. Resmi kalkınma yardımlarının GSYH içindeki payı 2011 yılında %0.17'dir. 2000 yılında %0.04 olan Resmi kalkınma yardımlarının GSYH içindeki payı, 2011 yılında %0.17 olmuştur. 2011 yılında kişi başına resmi kalkınma yardımları ise 12.2 avrodur. E-devlet bireysel kullanım oranı 2011 yılında %16.8 olarak hesaplanmıştır. İnternet kullanan bireylerin kişisel amaçla kamu kurum/kuruluşlarıyla iletişimde interneti kullanma oranı 2010 yılında %10.8, 2011 yılında ise %16.8 olarak belirlenmiştir. 1994 yılında toplam belediye

nüfusunun %88'i içme ve kullanma suyu şebekesinden, %69'u kanalizasyon şebekesinden yararlanmakta iken, 2008 yılı itibariyle toplam belediye nüfusunun %99'u içme ve kullanma suyu şebekesinden, %88'i kanalizasyon şebekesinden yararlanmaktadır.

Politik Göstergeler : Türkiye Büyük Millet Meclisi veri tabanından elde edilen bilgiye göre muhalefet ve iktidar olmak üzere toplam 539 milletvekili bulunduğu, bunların 77'sinin kadın, 462'sinin erkek olduğu, toplam 5 siyasi partinin mecliste milletvekilinin bulunduğu, 14 milletvekilinin bağımsız olarak mecliste yer aldığı belirlenmiştir.

TÜRKİYEDEKİ SOSYAL POLİTİKALAR ve YASALAR

Titmuss (1974) sosyal politikayı çalışan sınıflar, emekliler, kadın ve çocuklar gibi zayıf gruplar için fayda ya da refah amaçlı bir yaklaşımla, daha fazla refahın ve daha fazla faydanın sağlanmasındaki bir araç olarak tanımlamakta ve sosyal politikaya kaynakları yeniden dağıtıcı bir işlev yüklemektedir. Sosyal politikayı zenginden fakire gelir transferi ve refah amaçlı bir araç olarak nitelendirmekte, bu iki unsuru taşımayan politikaları ise sosyal politika kapsamına dahil etmemektedir. Marshall (1965), sosyal politikayı, hizmet ve gelir sağlamak suretiyle vatandaşların refahına doğrudan tesir eden hükümet politikaları olarak görürken, Hagenbuch (1958), toplumdaki tüm bireylere minimum standart ve belirli fırsatların sağlanması arzusu olarak tanımlamaktadır. Yine, sosyal politika, "hükümetin toplumdaki eşitsizlikleri düzeltme, avantajlı grupların şartlarını

geliştirme ve zayıflara yardım sağlama amacıyla müdahalelerde bulunmasıdır" şeklinde açıklanmaktadır. Sosyal politika, sosyal gelişme, sosyal adalet, sosyal denge ve sosyal bütünleşme hedeflerini içermektedir (Karakış, 2009).

Sosyal politikanın hedef gruplarını ise toplumun kadınlar, gençler, yaşlılar, çocuklar ve engelliler gibi dezavantajlı kesimleri oluşturmaktadır. Bu kesimler öncelikli olmakla birlikte sosyal politika toplumdaki tüm bireyler için sosyal güvenlik, eğitim ve sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi ve nitelikli, konut ihtiyacının karşılanması konuları ile ilgilenmektedir. İkinci Dünya Savaşı 'ndan sonra gelişmiş ülkelerde yaşanan refah ve büyüme döneminde örgütlenme ve toplu pazarlık hak ve özgürlüğünün genişletilmesi başta olmak üzere çalışan sınıfların talepleri bütünüyle karşılanabilmiştir. Tüm riskleri ve tüm çalışanları kapsayan sosyal güvenlik sistemi kurulurken, istihdam tam istihdam seviyesine yükselmiştir. Kuşkusuz bu dönemde sosyal politikalar kadınların işgücüne katılımını destekleyen, çalışma yaşamında cinsiyet eşitliğini sağlamaya çalışan politikalar haline dönüşmüştür (Özcan, 2002).

Başlıca sosyal politika kurumları sivil kesim, dini kurumlar, özel sektör, işletmeler, sivil toplum kuruluşları, yerel ve bölgesel yönetimlerden oluşan devlettir. Yerel yönetimler de sosyal politikada kamu yönetim aygıtının bir parçası olarak fonksiyon yüklenmektedir. Bu kurumlardan ilki olan sivil kesim aile, akrabalık, komşuluk ve arkadaşlık gibi unsurlardan meydana gelmektedir (Ersöz, 2004). Sivil kesimin temelini ise aile oluşturmaktadır. Aile bugün bireylerin ihtiyaçlarının giderilmesinde ilk müdahalede bulunan kurum niteliğini sürdürmektedir (Falay ve Varcan,

2009). Buna karşılık, işletmeler ve özel sektörün katkısı 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlayıp krizlere bağlı olarak değişime uğrarken, yakın gelecekte sivil toplum kuruluşlarının etkinliğinin artarak süreceği açıktır (Coşkun ve Güneş, 2011).

Türkiye'de kalkınma için sosyal yardım ihtiyaç duyan kesimlerin ihtiyaçlarının karşılanması anayasal hak olarak tanımlanmıştır. Anayasanın ikinci maddesinde devletin sosyal bir devlet olduğu belirtilmektedir. Sosyal devlet sorumluluğu çerçevesinde anayasanın çeşitli maddelerinde düzenlemeler yer almaktadır. Anayasanın 5. maddesinde "...kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak... insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır.", 60. maddesinde "Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir." ve 61. maddesinde "Devlet, harp ve vazife şehitlerin dul ve yetimleriyle, malül ve gazileri korur ve toplumda kendilerine yaraşır bir hayat seviyesi sağlar. Devlet, sakatların korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirler alır. Yaşlılar, Devletçe korunur. Yaşlılara Devlet yardımı ve sağlanacak diğer haklar ve kolaylıklar kanunla düzenlenir. Devlet, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alır. Bu amaçlarla Yönetim ve Ekonomi 19/2 (2012) 133-142 gerekli teşkilat ve tesisleri kurar veya kurdurur." hükümlerine yer verilmiştir. Türkiye'de sosyal refahı sağlamak amacıyla sosyal hizmetler kapsamında uygulanan sosyal yardım programlarına ilişkin kanunlar şunlardır:

1. 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz Ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında 2022 Sayılı Kanun

2. İlköğretim Ve Ortaöğretimde Parasız Yatılı Veya Burslu Öğrenci Okutma Ve Bunlara Yapılacak Sosyal Yardımlara İlişkin 2684 Sayılı Kanun
3. 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu
4. Vakıflar Genel Müdürlüğünün Teşkilat Görevleri Hakkında 227 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname
5. 5263 Sayılı Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Kanunu
6. Yeşil kart Uygulaması
7. Yüksek Öğrenim Öğrencilerine Burs, Kredi Verilmesine İlişkin 5102 Sayılı Kanun
8. 5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu
9. 5393 Sayılı Belediye Kanunu ve 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada Türkiye'de sürdürülebilir kalkınma göstergeleri sosyal refah devleti ve sosyal hizmetler bağlamında değerlendirilmiştir. Sürdürülebilir kalkınma göstergeleri dikkate alınarak, bu göstergelere ilişkin veriler açıklanmaya çalışılmıştır. 2010 yılında ülkemiz, İnsani Gelişmişlik Endeksindeki (İGE) alt bileşenlerindeki sıralamasında 169 ülke içinde; doğumda beklenen ortalama yaşam süresine göre 84'üncü, ortalama okullaşma yılına göre 112'inci, beklenen okullaşma yılına göre 96'ıncı, kişi başına Gayri Safi Milli Gelire göre 57'inci sıradadır. Türkiye için genel İGE değeri 0,679 olup, genel olarak 83'üncü sırada, yalnızca gelirin esas alındığı durumda 59'uncu sırada yer almaktadır. İşsizlik Oranı %9,9, erkeklerde

işgücüne katılma oranı %72,1, kadınlarda ise %31,2'dir. Yoksulluk ya da maddi yoksunluk riski altındaki nüfus 2011 yılı için % 62.5 olarak belirlenmiştir. Sürdürülebilir kalkınma göstergeleri açısından Türkiye'de özellikle son yıllarda kurumsal anlamda gelişmeler olduğu, sürdürülebilir kalkınmaya dair araştırmalar ve çalışmalar yapıldığı anlaşılmaktadır. Ancak ekonomik, sosyal ve insani kalkınma boyutlarında gelişme çabalarının sürdürülebilirliğine duyan ihtiyaç açıktır.

Gelişen dünyada Türkiye'nin sürdürülebilir kalkınma bağlamında gelişmiş ülkelerin kapsamında olmayan bazı problemlerle baş etmeye çalıştığı, cinsiyet eşitliği anlamında halen kadın ve erkeğin sosyal yaşama eşit katılımını sağlayamadığı görülmektedir. Sürdürülebilir kalkınma konusunda sayısallaştırılmış ulusal hedeflerin belirlenmesi ve bunun göstere ve endekslerle izlenmesi, hedeflere ulaşma hususunda yapılacak faaliyetleri ve finansman ihtiyacını gündeme getirecektir. Sürdürülebilir kalkınmanın tüm boyutlarında belirlenecek hedeflere yönelik her alanda stratejilerin geliştirilmesi gerekmektedir. Belirlenecek hedeflere ulaşmanın oldukça yüksek maliyetli olacağı tahmin edilmektedir. Sürdürülebilir kalkınma konusundaki bilinç ve duyarlılığın gelişmesi uluslararası platformda Türkiye'nin bu konudaki kararlılığını da gösterecektir.

Türkiye'de gelişen süreçte sürdürülebilir kalkınmanın genel hedeflerini yerine getirme dışında, ülkeye özgü geleneksel ve kültürel geçmişten kaynaklı sosyal sorunları ortadan kaldırma aynı zamanda koruyucu –önleyici sosyal hizmet müdahalelerini gerçekleştirme gibi çoklu hedeflere yönelmeye ihtiyaç duyulmaktadır. Sürdürülebilir

kalkınmanın sosyal, ekonomik, insani, çevresel, politik olmak üzere tüm yönleri ile bütüncül olarak düşünülmesi; toplumda yaşayan her bireyin bizzat kalkınmada rol alması bilincinin oluşması yönünde uygulanabilir sosyal politikaların gözden geçirilmesi gerekmektedir. İnsan olmadan kalkınmanın olamayacağı açıktır. Bu nedenle toplumda insan kapitaline yatırımın önemine daha da dikkat çekilmesi beklenmektedir. Toplumda farkındalık yaratmak adına, elde edilen verilerin toplum genelinde paylaşılması önemlidir. Bu çalışmada Türkiye'nin sürdürülebilir kalkınma anlamında kanıtlarının yeterli olmadığı, bu nedenle kanıta dayalı uygulamalar konusunda kısa geçmişe sahip olduğu gözlenmektedir. Bu noktada öncelikle sosyal politikaları yapılandırabilecek kanıtları oluşturmak için geniş tabanlı verilere ihtiyaç duyulmaktadır. Buna göre de birey ve aile, gruplara ilişkin kanıtlara dayalı olarak toplumla çalışma düzeyinde müdahale çalışmalarının uygulanmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

KAYNAKLAR

Allen Meares P., Deroos Y. (1997). The Future of the Social Work Profession. In M. Reisch & E. Gambrill (Eds.), *Social Work in the 21st Century*, Pine: Forge Press.

Ashford, D. E. (1988) Decentralizing Welfare State, Social Policies and Intergovernmental Politics. In B. Dente & F. Kobellberg(Eds.), *The Dynamics of Institutional Change, Local Government Reorganization in Western Democracies*, Sage Modern Politics, Lohdoh, Volume 19.

Barder, O. (2012, Nisan) Sustainable Development, <http://www.theguardian.com/profile/owen-barder>, Erişim Tarihi Nisan, 21, 2014.

Bayındırlık ve İskân Bakanlığı. (2009), *Kentsel Yoksulluk, Göç ve Sosyal Politikalar*, Kentleşme Şurası. Ankara.

- Çelik, Y. (2006). Sürdürülebilir Kalkınma Kavramı ve Sağlık, *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 9(1), 12-13.
- Coşkun, S., Güneş, S. (2011). Dünyadaki Gelişmeler Çerçevesinde Ülkemizdeki Sosyal Yardımları İyileştirme Çabalarının Değerlendirilmesi.
- Dasgupta, P. and Heal, G. (1979), *Economic Theory and Exhaustible Resources*, Oxford, U. K: Cambridge University Press,
- De Kruijf, H. A. and Van Vuuren D. P. (1998). Following Sustainable Development In Relation ToThe North-South Dialogue: Ecosystem Health And Sustainability Indicators. *Ecotoxicology and Environmental Safety*, (40), 4-14.
- DDK. (2009), Türkiye'de Sosyal Yardımlar ve Sosyal Hizmetler Alanındaki Yasal ve Kurumsal Yapının İncelenmesi, Aile, Çocuk, Özürlü, Yaşlı ve Diğer Kişilere Gösterülen Sosyal Hizmetlerin ve Sosyal Yardımların Genel Olarak Değerlendirilmesi, Bu Hizmetlerin Düzenli ve Verimli Şekilde Yürütülmesinin ve Geliştirilmesinin Sağlanması Raporu Özeti.
- DPT. (2010). Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara.
- Ergun, D. (1995). Sosyoloji ve Tarih: Sosyolojide Yöntem Sorunu. Ankara: İlke Kitabevi Yayınları, 26(3), 13.
- Ersöz, H. Y. (2004). İngiltere, İsveç ve Türkiye Örneği, *Sosyal Politika Perspektifinden Yerel Yönetimler*, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Es, M. (2007). Kentsel Yoksulluğun Azaltılmasında Sosyal Belediyeciliğin Rolü, *Yerel Siyaset Dergisi*, 36.
- Es, M. (2008). Osmanlı Devletinde Mahalli İdareler, *Yerel Siyaset Dergisi*, 27.
- Falay, N. and Varcan, N. (2009). Yerel Yönetimler, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, No:8.
- FAO/RAPA. (1988), Participatory Monitoring and Evaluation. Handbook for Training Field Workers, Bangkok, Thailand: FAO/RAPA Publication, No: 2.
- Friedlander W. A. (1961). Introduction to Social Welfare, Englewood Cliffs, N. J.
- Geray, U. (1991). Ekonomi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayınları No:408.
- Güler, B. A. (2003). Ulusal Birliği Tehdit Ediyor. Cumhuriyet Gazetesi, 6.
- Hagenbuch, W. (1958). Social Economics. Nisbet, Welwyn, 205.
- İlter, O. (2009). *Sosyal Yardım Alanında SYDV ve STK İşbirliği, Sorunlar, Çözüm Önerileri*. Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, T.C Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.
- İlkin, A. (1979). *Kalkınma ve Sanayi Ekonomisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2691(3), No: 453.
- Jacob T. J. and Abel R. (2002). *Sustainable Development And Health: An Indian Perspective*. Lancet 360(24), 638-639.
- Jeffery J. (2006). *Governance For A Sustainable Future*. Public Health 120(1), 604-608.
- Karakış, E. (2009). *Küreselleşen Dünya Yönetiminde Yerel Yönetimler Bağlamında Sosyal Politika*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Kjbellberg, F. (1992). Local Government Reorganization and Development of the Welfare State Journal of Public Policy, 5(2).
- Koç, İ. (2008). Türkiye Sağlık araştırması. Türkiye'nin Demografik Dönüşümü, 82-87.
- Kongar, E. (1998). Kalkınma ve Gelişme Stratejilerinde Türkiye Örneği. Kültür Girişimi Kültür Politikaları Uluslararası Sempozyumu: İstanbul, <http://www.kongar.org/makaleler/mak>, Erişim Tarihi: 12.02.2014
- Kongar, E. (1972). Çağdaş Türk Toplumunda Bilgi Sistemi ve Toplumsal Değişme. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Koray, M. (1996). *Sosyal Devlet Kavramında Yeni Gelişmeler*. Sosyal Politika Tartışmaları, Sosyal Devlet ve Sosyal Güvenlik Kuruluşları. Türkiye İşçi Emeklileri Cemiyeti Yayınları (4), 15-23.)

- Litsios, S. (1994). *Sustainable Development Is Healthy Development*. World Health Forum, 15(2), 193-195.
- Lund, B. (2002). *Understanding State Welfare, Social Justice or Social Exclusion*. SAGE Publications, 1(1).
- Marshall T. H. (1965). *Citizenship and Social Class*. In T. H. Marshall (Eds.), *Class, Citizenship and Social Development*, New York: Anchor Books, 71-134.
- Nemli, E. (2006). Sürdürülebilir Gelişme: Ekonomi İle Çevre Arasındaki Denge 5.
- Norton, B. and Toman M. (1997). *Sustainability: Ecological and Economical Perspectives*. Land Economics, 73(4), 553-68.
- Oakley, P. and Garforth, C. (1985). *Guide to Extension Training*. FAO Training Series, Italy: Roma, 11.
- Over, M. (1991). *Economics for Health Sector Analysis*. Washington: The World Bank Press.
- Özcan, A. (2002). *Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akıbeti*. İstanbul: Bakış Yayınları, 11-12.
- Perman, R., Ma Y. J., Mcgiluray M. (1999). *Common Natural Resource and Environmental Economics*. New York: Longman.
- Porritt, J. (2005). *Healthy Environment – Healthy People: The Links Between Sustainable Development And Health*. Public Health 119, 952-953.
- Price C. and Dube P. (1997). *Sustainable Development And Health: Concepts, Principles And Framework For Action For European Cities And Towns*. Series: 1
- Rae, M. (2006). *Health Inequalities – A Sustainable Development Issue*. Public Health, 20.
- Savaş, F. V. (1979). *Kalkınma Ekonomisi*. İstanbul: Nihad Sayar Yardım Vakfı Yayınları, 315(1), 547.
- Şahin, F. (2000). *Sosyal Hizmet Mesleğinin Doğası ve Paradigmaları*. Prof Dr. Sema Kut'a Armağan. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını 4(1), 60-71.
- Solow R. (1974). *The Economics of Resources or the Resources of Economics*. U.S.A: The American Economic Review, 64, 1-14.
- Solow, R. (1970). Technical Progress and Productivity Change, Growth Economics, A. Sen (Eds.), Middlesex: Penguin Books.
- Tatar, M. (1992). *Health For All By The Year 2000 and Primary Health Care: The Turkish Case*. Published Thesis in Social Policy and Administration, University of Nottingham, Nottingham, U.K.
- Titmuss, R. M. (1974). Social Policy: An Introduction, In Brian Ab el- Smith- Kay Titmuss (Eds.), London.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (Mart, 2014). 2003-2012 İstatistiki Göstergeler, Ankara, No: 3361.
- Weaver J. H., Rockand M. T., Kusterer K. (1977). *Achieving Broad-Based Sustainable Development*. U.S.A: Kumarian Press.
- Wilensky H. L. and Lebeaux C. N. (1958). *Industrial Society and Social Welfare*, p.138, 139.
- Yale, L. J. (1964-1965). *Individual Rights and Social Welfare*. The Emerging Legal Issues.
- Yamane, T. (1967). *Elementary Sampling Theory*. In E. W. Cliffs (Eds.), Printice Hall, NT.
- Yazgan, T. (1992). *İktisatçılar İçin Sosyal Güvenlik*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, 274.
- Yıkılmaz, R. F. (2011). *Sürdürülebilir Kalkınmanın Ölçülmesi ve Türkiye İçin Yöntem Geliştirilmesi*. Uzmanlık Tezi, TODAİ, Ankara.
- Zastrow C. and Bowker L. (1984). *Social Problems: Issues and Solutions*. Chicago: Nelson Hall, 604.
- Zengin, E., Şahin A., Özcan S. (2012). *Türkiye'de Sosyal Yardım Uygulamaları*, 19(2).